

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Досліджено сутність податкової політики держави, проаналізовано особливості її реалізації. Виявлено недоліки функціонування податкового механізму. Запропоновано шляхи удосконалення вітчизняної податкової політики з метою стабілізації поточної економічної ситуації та втілення довгострокової стратегії розвитку держави.

Ключові слова: *податкова політика, податкова система, адміністрування податків, податкове законодавство, податкові ставки, реформування.*

Постановка проблеми. Суспільно-політичні зміни, що відбулися в Україні, вимагають значних змін і в економіці. Економічні реформи мають стати фундаментом для розбудови новітньої Української держави. Тимчасом відновлення економіки є неможливим без реалізації виваженої податкової політики. Саме тому сьогодні фіскальна політика виходить на передній план з-поміж усіх елементів економічної політики держави і потребує глибокого дослідження.

Стан дослідження. Проблеми реалізації фіскальної політики досліджено у працях таких економістів, як В. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо, Дж. М. Кейнс, П. А. Самуельсон, М. Фрідмен, К. Макконнелл, С. Брю, Дж. Долан, Д. Ліндсей, С. Фішер, Р. Дорнбуш та ін. У вітчизняній науковій літературі питання фіскальної сфери висвітлено у працях В. Андрушенка, В. Білоцерківця, А. Крисоватого, І. Луніної, А. Луцика, С. Масліченка, П. Мельника, П. Огня, Т. Паєтко, Л. Таранул, І. Чугунова та ін. Проте проблеми реалізації фіскальної політики в умовах політичної нестабільності, що супроводжуються значним економічним спадом, є малодослідженими і потребують вивчення.

Метою статті є узагальнення наявних підходів до визначення поняття «податкова політика», проведення аналізу ефективності реалізації податкової політики та розробка заходів, спрямованих на її підвищення.

Виклад основних положень. Дослідження проблем реалізації та підвищення ефективності податкової політики в сучасних українських умовах набувають особливої актуальності. Нині основною макро-економічною функцією держави є забезпечення стабілізації економіки, позаяк фіскальна політика держави, як відомо, є одним із основних інструментів регулювання економіки. Метою податкової політики

є створення в Україні стабільної податкової системи, яка забезпечила б достатній обсяг надходжень платежів до бюджетів усіх рівнів, ефективне функціонування економіки держави, справедливий підхід до оподаткування всіх категорій платників податків, а також створення умов для економічної активності суб'єктів господарювання.

Уперше в економічній науці термін «фіскальна політика» (*fiscal politic*) було вжито Дж. М. Кейнсом у максимально широкому сенсі – для позначення галузі економіки, котра безпосередньо пов'язана зі взаємодією державних органів та всіх інших суб'єктів господарської діяльності [2, с. 86]. Поняття «податкова політика держави» трактується по-різному. С. І. Юрій та Й. М. Бескид характеризують податкову політику як «діяльність держави у сфері запровадження, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів до централізованих фондів грошових ресурсів» [10]. За твердженням Л. М. Шаблистої, «податкова політика – це діяльність держави у сфері встановлення й стягнення податків» [9, с. 26]. У Фінансовому словнику А. П. Загороднього, Г. Л. Вознюка і Т. С. Смолженка це поняття трактується як «державна політика оподаткування юридичних, фізичних осіб. Її метою є формування Державного бюджету та одночасне стимулювання ділової активності підприємств» [1]. Розуміння податкової політики не тільки як засобу наповнення бюджету, але як інструменту макроекономічного регулювання властиве А. М. Соколовській. Автор вважає, що «сучасна податкова політика полягає у встановленні та зміні елементів податкової системи (різновидів податків, ставок, структури податкової системи, суб'єктів, об'єктів оподаткування, податкової бази, пільг тощо) для забезпечення надходжень до бюджету, достатніх для виконання державою покладених на неї функцій та стимулювання економічного зростання». А. М. Соколовська виокремлює дві характерні особливості податкової політики – забезпечення необхідних надходжень до бюджету та стимулювання економічного зростання. Останнє визнається обраною моделлю економічного розвитку [7].

З метою проведення ґрунтовного вивчення податкової політики варто проаналізувати ефективність податкових реформ нашої держави в період 2010–2015 рр. Узагальнюючим показником, що характеризує ефективність податкової політики, є рівень оподаткування вітчизняної економіки (рис. 1).

Як свідчать дані, у 2000–2015 роках рівень оподаткування в Україні зріс із 18,2% до 25,6% ВВП, досягши максимального значення у 2015 р. Дані Міністерства фінансів не викликають особливого занепокоєння, оскільки відомо, що для західноєвропейських країн рівень податкового навантаження є прийнятним в діапазоні 25–35%.

Рис. 1. Динаміка рівня оподаткування в Україні в період 2000–2015 рр.

Проте проведене Світовим банком та аудиторською компанією PwC рейтингове дослідження податкового навантаження на бізнес серед 189 економік констатувало, що рівень податкового навантаження на прибуток модельної компанії (TotalTaxRate) був 52,2%. У середньому в світі рівень податкового навантаження становить 40,8% [8].

За даними рейтингу, Росія знаходиться на 47 місці (TTR – 47%), Білорусь займає 63 місце (TTR – 51,8%), Узбекистан – 115 місце (TTR – 41,1%), Грузія – 40 місце (TTR – 16,4%), Молдова – 78 місце (TTR – 40,2%), Вірменія – 41 місце (TTR – 19,9%), Болгарія – 88 місце (TTR – 27%) [8].

Як видно з таблиці, долучення до розрахунків соціальних платежів наближають дані офіційної статистики до результатів проведених Світовим банком досліджень, проте різниця в розрахунках є суттєвою.

У 2000–2015 рр. в Україні сукупна фіскальна ефективність основних бюджетоутворюючих податків – податку з доходів фізичних осіб, податку на прибуток підприємств, ПДВ та акцизного податку коливалась від 14,72% ВВП у 2001 р. до 20,94% ВВП у 2008 р. (рис. 2). Сукупно ці податки у 2015 р. сформували близько 75,6% загального обсягу надходжень податків.

Таблиця

Динаміка рівня оподаткування в Україні в період 2010–2015 рр.*

	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
ВВП за ринковими цінами, млрд грн	1082,5	1316,6	1411	1444	1566	1979
Податкові платежі зведеного бюджету, млрд грн	235,3	323,6	344,7	337,6	367,5	507,6
Частка податкових платежів зведеного бюджету у ВВП, %	21,7	24,5	24,4	23,4	23,4	25,6
Внески до державних соціальних фондів, млрд грн	138,1	160,82	183,4	193,3	180,8	186,2
Частка соціальних платежів у ВВП, %	12,8	12,3	13,0	13,4	11,5	9,4
Всього податки і соціальні платежі, млрд грн	373,49	484,47	528,1	530,9	548,3	693,8
Рівень оподаткування, % ВВП	34,5	35,8	37,4	36,8	34,9	35,0

* Розраховано за даними Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua/control/uk/>

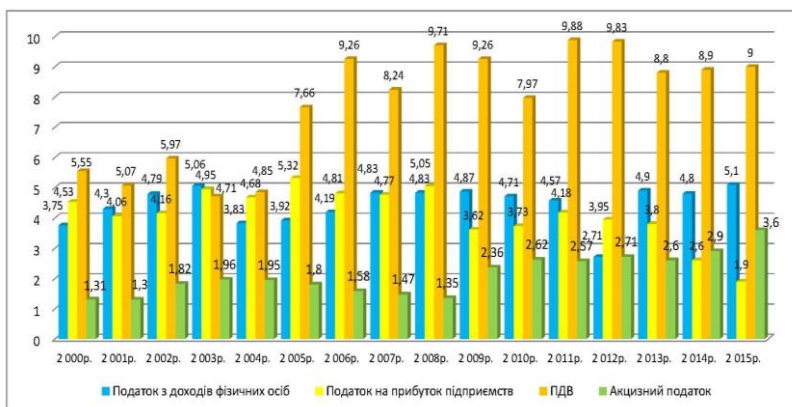

Рис. 2. Частка надходжень основних бюджетоутворюючих податків у ВВП в Україні в період 2000–2015 рр., %

Як видно з рисунка, у 2015 р. найбільш фіскально ефективним в Україні був ПДВ. Його частка у ВВП у цьому році становила 9%. Друге місце щодо наповнюваності бюджету посідає податок з доходів фізичних осіб, частка якого у ВВП у 2015 р. піднялась до 5,1%. Не зважаючи на те, що протягом минулих років спостерігається збільшення надходжень цього податку, податкова ефективність податку з доходів фізичних осіб у нашій державі є нижчою, ніж у більшості країн.

Щодо податку на прибуток підприємств, то протягом 2000–2015 рр. фіскальна ефективність його зменшилася з 4,53 до 1,9% ВВП, сягнувши максимального рівня – 5,32% ВВП у 2005 р. У 2010 р. фіскальна ефективність податку на прибуток збільшилася із 3,62 до 3,73% ВВП. Починаючи з 2012 р. спостерігається чітка тенденція до скорочення частки надходжень від податку на прибуток підприємств. Так, якщо у 2011 р. його частка становила 4,18%, то у 2015-ому – лише 1,9%. На таке скорочення вплинуло і зменшення ставки податку, і погіршення умов ведення бізнесу, і, як наслідок, збільшення кількості збиткових підприємств.

Як зазначалось вище, найбільш фіскально ефективним є податок на додану вартість. ПДВ займає значну частку в податкових надходженнях (35% і більше) та в доходах Державного бюджету. Протягом 2000–2015 рр. частка ПДВ у ВВП в Україні зросла з 5,55 до 9,0%. Найбільшою частка ПДВ зафіксована у 2011 р. – 9,88%, найменша у 2003-ому – 4,71%. Значні суми сплаченого ПДВ свідчать про збільшення податкового тягаря на кінцевих споживачів товарів, робіт чи послуг, які сплачують – окрім ціни – включену суму ПДВ. Це вказує на високий рівень залежності формування дохідної бази бюджету від адміністрування ПДВ. Як відомо, у 2015 р. було впроваджено систему електронного адміністрування ПДВ. Нова система адміністрування ПДВ унеможливило формування «штучного» податкового кредиту – тобто податкового кредиту покупців, щодо якого не визнано податкові зобов'язання постачальників. Також нова система полегшує податковий контроль та стягнення ПДВ до бюджету – за результатами звітного періоду на ПДВ рахунку платника має накопичуватися сума коштів, що приблизно відповідає сумі ПДВ, яка має бути сплачена таким платником до бюджету за відповідний звітний період. Сума ПДВ до сплати автоматично стягується до бюджету з ПДВ-рахунку платника [5].

Ще одним важливим бюджетоутворюючим податком є акцизний податок. У 2000–2015 рр. частка акцизного податку у ВВП в Україні зросла з 1,31 до 3,6%. Вагомим чинником з-поміж тих, які

визначали динаміку надходжень акцизів, було підвищення ставок оподаткування.

У 2007 і 2008 роках підвищення ставок супроводжувалося зниженням фіскальної ефективності акцизного податку за відносно сталого споживання підакцизних товарів. І навпаки, у 2005, 2009 та 2010 роках наслідком помітного підвищення ставок акцизів стало зростання їх частки у ВВП, а у 2011 р. – зниження цієї частки. Останні результати реформи акцизного податку свідчать про необхідність застосування виваженішого підходу під час подальшого коригування його ставок.

Підсумовуючи аналіз ефективності податкових реформ в Україні, констатуємо, що податкова політика була зорієнтована переважно на вирішення кон'юнктурних фіскальних завдань, пов'язаних із необхідністю мобілізації до бюджету додаткового обсягу фінансових ресурсів, аніж на стимулювання якісних позитивних структурних зрушень.

Проведений аналіз податкової політики України 2000–2015 рр. дав змогу виокремити такі її особливості:

1. Значна роль непрямих податків. Частка непрямих податків у доходах Державного бюджету у 2015 р. становила 44,4%, а за прогнозними даними у 2016 р. має становити 47,5%. Окрім того, якщо у 2015 р. відносно 2014 р. податкові надходження до веденого бюджету України зросли на 38,1%, то непрямі податки – на 47,2% [5]. Перенесення акцентів на непрямі податки є характерним для європейських країн. Відповідно до висновків експертів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), наведених у звіті «Тенденції податків на споживання 2014», в умовах економічної невизначеності уряди провідних країн світу надають перевагу розширенню бази оподаткування непрямими податками, а не підвищенню ставки самих податків. Це дає можливість покривати дефіцит бюджету в умовах зниження доходів населення і, відповідно, надходжень від прямих податків [6]. Основною метою таких заходів є збільшення частки доходів і прибутків у розпорядження платників податків.

2. Зниження податкових ставок та навантаження на фонд оплати праці. Упродовж минулих років проведена податкова реформа акцентувала на скороченні ставок податку на прибуток підприємств та податку на доходи фізичних осіб. Сучасні ставки в Україні є одними з найвищих у Європі. Стрижневою метою таких заходів є детінізація економіки: якщо проведені заходи щодо податку на доходи фізичних осіб дали позитивні результати (у 2016 р. очікували збільшення надходжень на 1%), то надходження від податку на прибуток підприємств

та єдиного соціального внеску скоротилися. Надходження ЄСВ покривають лише половину потреби видатків Пенсійного фонду.

3. Податкова система в Україні складна в адмініструванні. Серед типових проблем податкового адміністрування визначаються: недостатня прозорість системи електронного адміністрування ПДВ та затримка з поверненням бюджетного відшкодування до її запровадження; одностороннє розірвання фіскальною службою договорів про визнання електронних документів; порушення мораторію на податкові перевірки платників з обсягом доходу до 20 млн грн за попередній календарний рік; призначення та проведення податкових перевірок за відсутності достатніх підстав, процесуальні порушення під час перевірки та (або) прийняття необґрунтованих рішень за її результатами; неефективність процедури адміністративного оскарження [5].

4. Низький рівень довіри до фіскальних органів. Лише 17% громадян довіряють співробітникам ДФС. Складність адміністрування податків і низька ефективність функціонування Державної фіскальної служби спричинили ситуацію, за якої для підприємців економічно вигіднішими є тіньова економіка та корупція, оскільки можна уникати покарання за ухилення від оподаткування [3].

Враховуючи ці недоліки, зазначимо, що податкова система України характеризується неактуальними підходами щодо справляння податків і не в змозі відповідати сучасним вимогам суспільства. Саме тому важливою є розробка заходів з її реформування, серед першочергових слід виокремити такі:

1. Спрямування податкової політики держави на поживлення економічної діяльності. Важливим напрямом податкової політики на цей час має стати зменшення податкового тиску в реальному секторі економіки. Одним із пріоритетних напрямів стимулювання економічного розвитку є зміна чинного механізму оподаткування прибутку підприємств для відновлення інвестиційно-інноваційного процесу.

2. Спрощення процесу адміністрування податків. Потребують удосконалення система електронного адміністрування ПДВ, електронізація співпраці Державної фіскальної служби та платників податків, також доречне спрощення податкових декларацій та інше.

3. Гармонізація податкового та митного контролю. Контрабанда залишається одним із найбільших викликів для фіскальної служби. З метою ефективної боротьби з контрабандою необхідно організувати проведення безперервного контролю товарів від кордону до кінцевого споживача.

Висновки. Отже, у підсумку зазначимо, що податкова політика України конче потребує істотних змін. Реформування податкової

політики має стати чи не найважливішим завданням на сучасному етапі поступального розвитку держави.

1. Загородній А. Г. Фінансовий словник / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – 4-те вид., випр. і допов. – К.: Т-во «Знання»; КОО; Львів: Вид-во ЛБІ НБУ, 2002. – 576 с.

2. Кейнс Дж. М. Общая теория занятости, процента и денег / Дж. М. Кейнс. – М.: Гос. изд-во иностр. лит., 1948. – 399 с.

3. Моніторинг прогресу реформ. Звіт за 2015 рік. Розділ «Податкова реформа» / Національна рада реформ, Проектний офіс. – С. 49 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://reforms.in.ua/sites/default/files/upload/broshura_

4. ПДВ: нові правила [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-TaxAlert-28-August-2014-UKR/\\$FILE/EY-TaxAlert-28-August-2014-UKR.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY-TaxAlert-28-August-2014-UKR/$FILE/EY-TaxAlert-28-August-2014-UKR.pdf)

5. Податкові механізми відновлення соціально-економічного розвитку в контексті реформи 2016 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/podatkoviy_mehanizmu-f6424.pdf

6. Податкова реформа: факти і цифри [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://minfin.kmu.gov.ua/control/uk/publish/printable_article?

7. Соколовська А. М. Податкова система держави: теорія та практика становлення: монографія / А. М. Соколовська. – К., 2002. – 340 с.

8. Україна посіла 107 місце в рейтингу податкового навантаження на бізнес [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/>

9. Шабліста Л. М. Податки як засіб структурної перебудови економіки: монографія / Л. М. Шабліста. – К., 2000. – 218 с.

10. Юрій С. І. Сучасні тенденції розвитку європейського оподаткування та новітня парадигма податкової політики в Україні: монографія / С. І. Юрій, А. І. Крисоватий, Т. В. Кошук; Тернопільський національний економічний університет. – Тернопіль: ТНЕУ, 2010. – 289 с.

Высоцкая И. Б. Проблемы реализации налоговой политики Украины

Исследована сущность налоговой политики государства, проанализованы особенности ее реализации. Выявлены недостатки функционирования налогового механизма. Предложены пути совершенствования отечественной налоговой политики с целью стабилизации текущей экономической ситуации и воплощения долгосрочной стратегии развития государства.

Ключевые слова: *налоговая политика, налоговая система, администрирование налогов, налоговое законодательство, налоговые ставки, реформирование.*

Vysotska I. B. Problems of Tax Policy of Ukraine

In the article the essence of tax policy. Theoretical approaches to the definition of «tax policy». The features of the implementation of tax policy. The level of taxation economy and efficiency osnovnyh budget-fiscal taxes. Found that the

most fiscally efficient tax in 2015 in Ukraine was the VAT, whose share is 9% of GDP. The second highest occupancy of the budget takes the income tax, whose share in GDP in 2015 rose to 5,1%. Another important budget-forming tax is an excise tax. The features of the tax policy of Ukraine's independence. Found that tax policy is oriented mainly to address short-term fiscal problems associated with the need to mobilize additional budget financial resources than to stimulate high-quality positive structural changes. Revealed shortcomings of the tax mechanism and features of the tax system of Ukraine, including the following: a large part of indirect taxes; lower tax rates and the burden on the payroll; the complexity of tax administration; low level of confidence in the fiscal authorities. Ways to improve domestic tax policy in order to stabilize the current economic situation and the implementation of long-term strategy development. The main directions of reforming the tax system of Ukraine at the present stage are: direction of tax policy for the revival of economic activity; simplify the tax administration; harmonization of tax and customs control.

Key words: tax policy, tax system, tax administration, tax laws, tax rates, tax reform, fiscal authorities, the tax mechanism.

Стаття надійшла 22 листопада 2016 р.

УДК 351.863(477):351.84

М. В. Вінічук

КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ОЦІНКИ ТА МЕТОДИ ПРОТИДІЇ У КОНТЕКСТІ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Визначено основні проблеми протидії корупції та тіньовій економіці в системі зміцнення соціальної компоненти економічної безпеки України. На підставі емпіричних досліджень з використанням програмних пакетів MS Excel, Statistica 8,0, Сurxpt 5,0 проаналізовано стан корупції, тіньової економіки і рівня якості життя населення задля пошуку шляхів протидії тіньовій економіці та корупції й зміцнення соціальної компоненти економічної безпеки держави. Здійснено оцінку рівня корумпованості суспільства й доведено вплив посилення корупції на рівень тіньової економіки й соціальну компоненту економічної безпеки України. З метою виявлення передумов виникнення корупції, пошуку методів протидії їй та зниження рівня тіньової економіки запропоновано використання економіко-математичних методів і моделей під час формування стратегічних перспектив виходу зі соціально-економічної кризи.

Ключові слова: економічна безпека, соціальна компонента економічної безпеки держави, корупція, тіньова економіка, економіко-математичні методи й моделі, емпіричні дослідження, індекс сприйняття корупції в соціальній сфері.